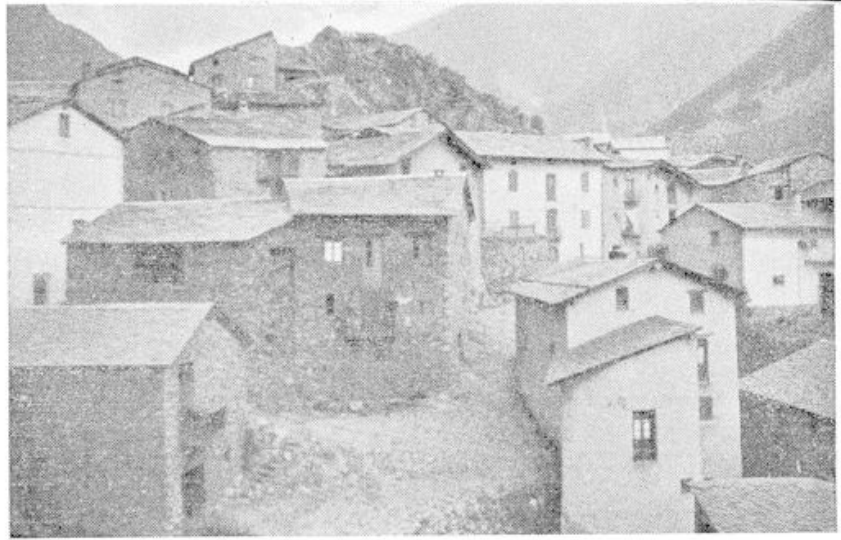

's Werelds kleinste hoofd-
stad : Andorra-la-Vella.

NAAR ANDORRA!

met de tent door de herdersrepubliek

● DOOR TON KOOT

Men kan zo'n onweerstaanbare opwelling krijgen om er uit te breken, maar dan ook werkelijk bréken en ver van al wat zo gewoon en bekend is in een totaal andere sfeer in God's schepping op te gaan. En zo gleed een potloodpunt zoekend over de kaart van Europa en bleef rusten in een onbeduidend cirkeltje in de Alpenketen die Frankrijk van Spanje scheidt. Eén naam vermeldde de topografie: Andorra, maar dat betekende voor de vier hoofden, wier aandacht zich daarop concentreerde: herdersrepubliek — avontuur, onbekend en aantrekkelijk. Nauwelijks waren vier welbepakte rugzakken uit het coupéraam gehesen en klotsten de zware bergschoenen op het perron van l'Hospitalet, dat kleine tussenstationnetje op de lijn Toulouse—Barcelona, of het avontuur bood zich al aan. Meteen bewezen wij, die één dag tevoren nog in Parijs liepen en twee dagen eerder in Amsterdam, dat we ons met ál ons romantisch willen nog niet uit de sfeer van het grote-stadsgewoel hadden losgemaakt. In onze verwendheid, die zo noodlottig met beschaving samengaat, hadden we geredeneerd: 'l'Hospitalet is een grensstation, dus daar kunnen we onze laatste inkopen doen vóór de klim tegen die hoge bergmuur, welke de wilde republiek omsluit. Maar de paar breiende vrouwen op de stoepen voor de enkele huizen die dit vlek vormen, die ons al enige malen zoekend voorbij hadden zien gaan, ze lichten al gauw in, dat we hier geen bakker, kruidenier of groentenman behoeften te zoeken... Groenten werd op deze schamele grond niet verbouwd, die werd van ver gehaald zo nu en dan, en de kruidenier, wel, die kwam van ginds met z'n mars eens per dag naar boven, maar — die was zo juist vertrokken. De bakker, ja, die zou mogelijk nog wel komen, straks met een karretje hier. Maar dan moesten we vlug zijn, want de broden waren geteld!...

Zo sloegen we de „Burcht“ en „Alaska“ op een groen veldje door de rotsen uitgespaard op, langs de bruisende Ariège. En toen de zon achter een

zware bergklomp wegzonk, zetten we ons aan de povere avondmaaltijd, die slechts bestond uit een homp droog zuur brood met een rantsontje Hospitaletse jambon en een afgemeten kopje zwarte koffie, de enige buit die we ons in het dorp hadden kunnen veroveren.

Vóór de zon haar stralen weer in deze vallei had gericht waren de rugzakken omgegord, volgden we het muilnierpad en was de zware trek begonnen. Van pad was al gauw geen sprake meer en zo stapten we over of tussen de vele verspreid liggende rotsblokken in voortdurende stijging voort, met als enige oriëntatie de wild kokende Riu Sant Josef, die we steeds aan de linkerhand moesten houden, zoals ze daar beneden geraden hadden. Later, toen de kloof waarin de bergbeek kolkt al dieper en dieper werd, zochten we de telefoonpalen, die ons nu verder als gids moesten dienen. En ze hadden geen medelijden met ons, die palen. Nu eens rezen ze ver boven ons, dan weer stonden ze diep beneden, meermalen kruisten ze de beek. Eerst volgden we deze lijn blindelings, maar dat vermoeide zó en matte zó af, dat we neervielen en toen met de ogen de hoogten rondom afzochten naar de pas, om dié als doel te kunnen nemen. Dáár ontdekte één onzer een uitsteeksel op een verre, schijnbaar onbereikbare, kameelrug. Dat moest een telefoonpaal in de pas zijn, dát werd ons doel, de 2400 meter hoge Port Dret, de Noordelijke toegangspoort tot Andorra.

Boven op de bergkam was de grote rust. Hier lag de Valleien-republiek aan onze voeten. Achter ons werd de kloof in snel optrekkende mist gehuld, een gevaar waaraan we zo juist ontkomen waren. Vóór ons lagen de zonnige bergplooien waardoor de Valira worstelend haar bedding uitsleep, bóven ons waaide de nevel uiteen in wilde warreling. Geen onstuimige herders bewaakten met het geweer in de aanslag de toegang tot hun rijk, geen aanduiding wees er op dat we de grens gepasseerd waren. Andorra lag vrij en open voor ons, 238

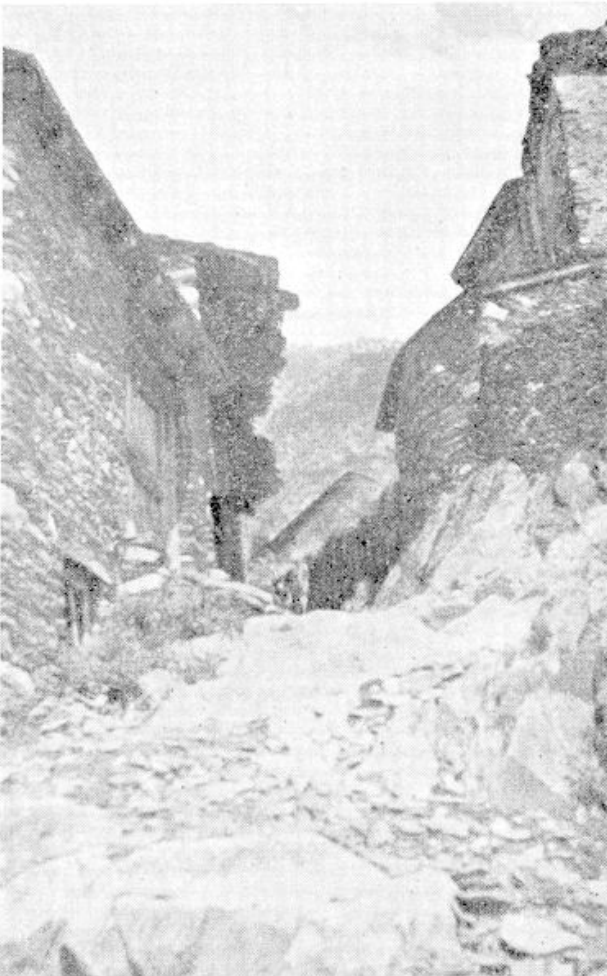

vrij als het ongebonden volk zelf wilde zijn. Even gaf dat een teleurstelling, maar daarna stieten we een vreugdekreet uit en holden — de rugzakken achter ons aanhobbend — zigzaggend de kale stenenrijke helling af. Dáár, ergens zevenhonderd meter beneden ons, moest achter dat donkere denbos Soldeu liggen, Andorra's hoogste dorp!

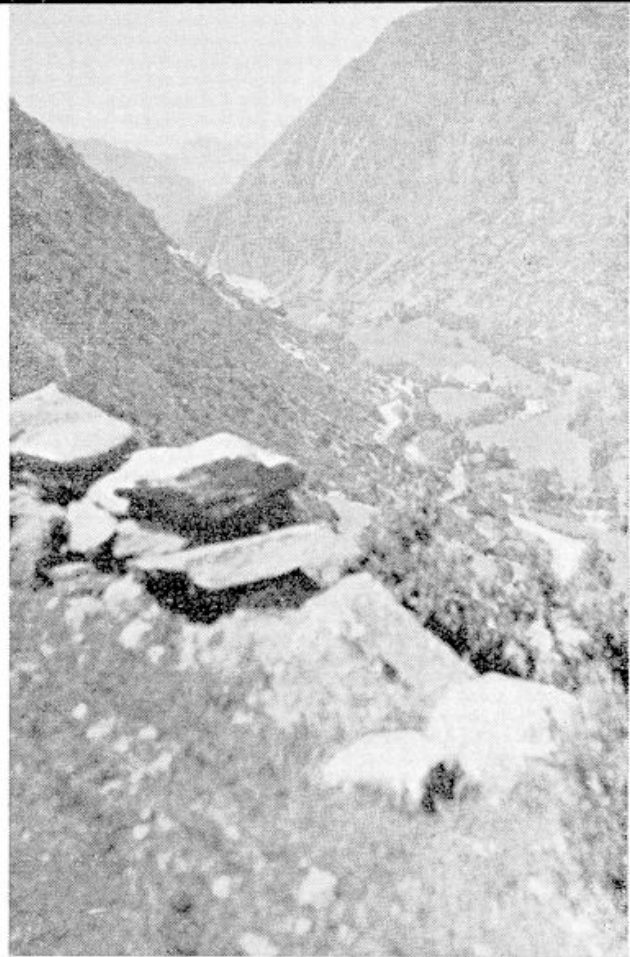
Als we voorbij Soldeu in de Vallei van Incles enige vierkante meters van de scherpste stenen ontdaan hebben en ons tweede kamp opgeslagen, bereiden we ook nu weer ons eenvoudig maal van zuur brood. Want ook Soldeu heeft ons niets anders kunnen verschaffen. Maar dat betekent niets in vergelijking met de onvergetelijke herinnering, welke aan dat plekje is verbonden.

Schermer viel over het dal. Ver, ver weg zagen we nog even de Port Dret, als een onbeduidende inzinking in de hoge berglijn, verlicht door de laatste rode zonnestralen en toen drong zachtjes, als uit een andere wereld, een harmonie van honderden klingelende klokjes ons in de oren. Het geluid zwol aan en dan ontdekten we opeens twee lichtwollige massa's, die zich langs de tegenover liggende berg-helling blijkbaar naar eenzelfde punt bewogen.

Stratje in Les Bous.

239

Centraal-Andorra, waar zich de Valira door de valleien kronkelt.

Telkens als een wolletje achterbleef, klonken enige scherpe kefjes en vloog een zwart stipje op, wat onmiddellijk beweging veroorzaakte in de hele massa en het tempo van het geklingel versnelde. Dan gaat het kil worden, we hullen ons in dekens en kijken bij de eerste manestrallen als betoverd toe, hoe twee kudden met honderden schapen daar langzaam afdalen en binnen hun omheining worden gedreven door twee, telkens waarschuwend keffende, bedrijvige hondjes. En als we dan in de slaapzakken kruipen en onder de muziek van de nooit geheel rustende bellen indromen, is dat met de gedachte dat we nu kamperen in de herders-republiek.

Dieper dringen we de Valleien binnen, wild en onherbergzaam is het rondom. We volgen nu de pas aangelegde en enige grote weg. We passeren Ransol, Canillo en bereiken Encamp. Steenmassa's, watervallen, boshellingen en hier en daar een kapel of kerkje van ruwe bergsteen opgetrokken en eeuwen oud.

Naarmate we dieper de republiek binnendringen en meer en langer in aanraking komen met de Valleienbewoners, dringen we ook dieper in de kennis van hun omstandigheden.

We zien Andorra la Vella, één van 's werelds miniatuur-hoofdsteden, zien hoe de Casa la Vall, het parlamentsgebouw, tevens school, gevangenis,

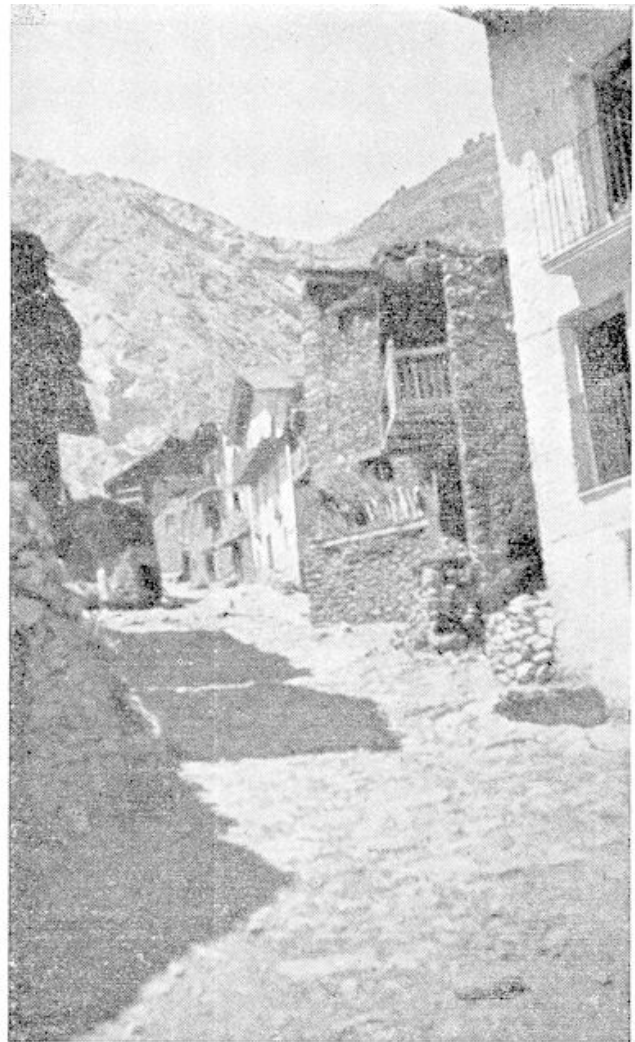
tempel en stal is, ontwaren dat hier nog een schat van historie achter de deur met zes afzonderlijke sloten (waarvan de zes sleutels in de verschillende paroisjes bewaard worden) onder het stof schuil gaat. We merken iets van een eeuwenoude strijd tussen oud en jong, tussen vasthouden en vernieuwen, die hier door de Caps de Casa — de enige stemgerechtigden, de oudste gezinshoofden — en de jongeren gevoerd wordt om de medezeggenschap. We ontdekken dat de republiek eigenlijk helemaal geen republiek is, maar eer als een erfelijk vorstendom te beschouwen is, bestuurd door twee co-princes: den President van de Franse republiek en den Bisschop van Urgel. De waardigheid immers wordt overgedragen door opvolging en niet door verkiezing. Wel is er een Algemene Raad van Andorraanse ingezetenen, maar het stelsel van co-princes en namens deze het optreden van „Permanent gemachtigden“, „Viguiers“ en „Bailles“ werkt zodanig, dat beslissingen door hen genomen kunnen worden zonder instemming van de Algemene Raad, terwijl beslissingen van de Algemene Raad zonder enig beroep door één der co-princes ongedaan gemaakt kunnen worden! De vrijheid van de Valleienbewoners komt daarmee wel in een ander licht te staan!

Wie nog iets van Andorra in de oude sfeer wil zien, de oude ideeën wil aanvoelen, gebruiken bewonderen en graven wil in de schat van legenden, die binnen de Pyreneeëntoppen bewaard zijn gebleven, die moet daar niet te lang mee wachten, want er dreigt een gevaar.

Frans-Spaans kapitaal riep met medewerking van de co-prinses een concessionaris in het leven, die zijn invloed uitstrekt over de elektrische aangelegenheden, de mijnbeddingen, publiciteit en de wegeaanleg van Andorra. Dat betekent dat er nu ginds revolverboren ratelen, dat woeste wateren bedwongen worden om dikke kabels op hoge ijzeren palen door het land te voeren om licht en radio in de huizen en geld in de kasten van de FHASA te brengen.

De FHASA wil welvaart brengen in Andorra. Daar toe werd een groot aantal Spaanse arbeiders in de Valleien aan het werk gesteld. En deze bespotten de oude Andorraanse wetten, verzetten zich tegen hun werkgevers en verkondigden hun revolutionaire ideeën aan de bevolking. Dit riep een politiemacht in het leven, een tot nog toe ongekende instelling in de Valleien, maar ook kreeg Escaldes een bioskoop en een autobusverbinding, die een uitstapje naar Spanje over en weer mogelijk maakte.

Dit weer bracht nieuwe bezoekers in het rijkje, bezoekers, die blijkbaar niet altijd met de edelste bedoelingen kwamen en ook niet enkel hun nieuwsgierigheid wilden bevredigen, want al spoedig werden zoveel voorwerpen van historische waarde weggesleept, dat de bevolking zich opnieuw verweren moest en een Syndicaat d'Initiative in het leven moest roepen, dat z'n eigendommen zal

Rustiek straatje in het interessante Canillo, het rijkste kerspel.

beschermen.

Hopen we, dat de FHASA de voorgestelde welvaart zal brengen in de kleine republiek, die z'n aantal inwoners voortdurend ziet minderen, ook al vrezen we dat de FHASA dan een middel zal moeten vinden om de lange winter, die het gebied nu vrijwel nog isoleert gedurende zes maanden, te bedwingen.

Nog heeft de FHASA zijn volle kracht niet kunnen ontplooiën, maar reeds wordt uit de drie watervallen 92.000 p.k. opgewekt bestemd om 170 miljoen aan Spaanse en Franse industrie te leveren. In ruil hiervoor zal jaarlijks een bedrag gestort worden in de kas van het Conseil général hetwelk in 1945 vijf en twintig duizend pesetas zal vormen plus één peseta per p.k. boven de 25000 p.k. welke voortgebracht worden!

We zijn benieuwd hoe rijk de Andorranen nu wel worden zullen, maar ook wat het volk aan karakteristiek en het land aan schoonheid zal gaan inboeten.

Nog zijn de landswetten en vele begrippen een duizend jaar achter bij de onze en al zouden we ons die niet terugwensen, het is een merkwaardige sensatie om er even in onder te kunnen dompelen en het is jammer te moeten zien, hoe die sfeer weerd

verscheurd wordt om den wille van kapitaalsvermeerdering in een bepaalde hoek.

Wie nog Andorranen in hun oude klederdracht wil zien, met de barratina, wie met hun gebruiken, legenden en romantiek wil kennis maken, moet niet in de buurt komen van de FHASA, maar moet met z'n tent op de rug de smalle bergpaden volgen en moet die zoeken ten Noorden van La Massana en Ordino. En wie daarbij een gids wenst, die zoekt die onder de „vroegere“ smokkelaars. En dat zijn er vele, want de Andorranen hebben iets onstuimigs in hun bloed en een onweerstaanbare trekdrang naar de grenzen op plaatsen en tijden, waarop geen Franse douaniers komen.

Men had ons al een wenk gegeven om op te letten in Noord-Andorra, dan zouden we daar in het onherbergzaamste hoge deel wel wat van de half-wilde paarden zien, die er in afwachting graasden van het ogenblik, dat ze door even onverschrokken als ter plaatse bekende Andorranen de Franse grens overgeleid zouden worden. En inderdaad op de meest onverwachte plaatsen in de omgeving van de Port Dret en de Port d'Envalira op twee en een half duizend meter hoogte, daar zagen we ze ongebonden in kleine troepjes grazen op schaars begroeide glooiingen beneden ons. Toen we enige hunner trachten te benaderen, verdwenen ze in een nevelwolk, die daar net langs trok, maar juist dát stelde ons in de gelegenheid hen zó dicht te benaderen, dat we hen fotograferen konden.

Maar Andorra is een herdersrepubliek, doorgaans het enige wat men in het algemeen van dit land weet en dit toch wettigt de veronderstelling dat de Andorranen — behalve aan smokkelen — ook nog aan veeteelt doen.

't Is gevaarlijk om getallen te noemen, want over de juiste gegevens beschikt men niet. Andorra kent geen registratie van mensen en dieren. Maar men mag ruwweg schatten, dat de ruim vier duizend nog in hun geboorteland wonende Andorranen over een veestapel beschikken van vijftien duizend schapen en enige duizenden koeien en geiten. Paarden en ezels worden jong gekocht in Spanje en verdwijnen twee of drie jaar later spoorloos over de andere grens....

Nee, iedere Andorraan is geen herder, al is vrijwel iedereen bezitter van vee. De oude herders met rode bonnet, kort jasje met dubbele rij knopen, brede rode buikband en blauwvlakense culotte, ze zijn enkel nog in het hoge Noordwesten te vinden. We zagen ze trekken de enorme kudden, vooral rondom Canillo, het kerspel met de rijkste veestapel. 't Was midden in het seizoen Juni—September, dat we hen boven daar op de „cortons“ hun enorme kudden zagen weiden. Een merkwaardig leven van eenzaamheid gedurende die vier maanden! Eens per week klimt iemand naar boven om hen van voedsel te voorzien, tussentijds zien ze alleen een zee van schapen, waaraan ze met behulp van hun kleine zwarte hond richting moeten

geven in dit onherbergzame oord. Gemiddeld verdienen ze daar een tachtig Hollandse guldens mee, waarvan ze ook hun onderhoud moeten betalen. Een bijverdienste hebben ze van het kaas maken, waarvan ook vaak een deel der winst naar de eigenaars gaat. In de korte, maar hevige oogsttijd, dat zijn de paar dagen of weken dat hooi en graan van hun zo moeilijk te bereiken plaatsen worden weggehaald, komen ook de herders even naar beneden om mee te zwoegen en de kostbare oogst binnen de kortst mogelijke tijd te helpen binnenhalen.

Ze zijn zwijgzaam, de Valleienbewoners. De keren, dat we hen aan het spreken kregen werden we getroffen door hun woorden. Men zou van dit bergvolk in de smalle valleien van een bergland dat een oppervlakte heeft niet groter dan de provincie Utrecht verwachten, dat ze in hun merkwaardig, van nature zo afdoend omsloten landje, aan vurig patriotisme zouden goedmaken wat ze aan grootte en aantal te kort schieten, daar op de grens van Spanje en Frankrijk. Maar uit hun mond hoorden we andere klanken. De een smaalde dat in de valleien niet veel anders gebeurde dan het opfokken van een koe en een paard, de ander verlangde naar de vlakten van Catalonië, een derde's ogen gingen tintelen als hij met ons kon spreken over het landschap rond Toulouse.... Het schijnt dat de nationale gevoelens van dit merkwaardige volk pas gaan ontwaken wanneer ze de hoge bergpassen de rug toegekeerd hebben, want de meest enthousiaste Andorranen, die voortdurend hun verzoeken en opmerkingen tot de beide co-princes richtten, die la Casa la Vall van een bibliotheek voorzagen en de prachtige rood-geel-groen zijden vlag vervaardigden, welke thans het altaar van de kleine kapel in het parlamentsgebouw siert, zijn de leden van de Andorraanse kolonie in Barcelona.

Een dier schapenkudden, zoals men ze op de Port d'Envalira ontmoet.

